

POPULAȚIA COMITATULUI SATU MARE OGLINDITĂ ÎN DATELE RECENSĂMÂNTULUI IOSEFIN

Paula VIRAG

Keywords: *population, census, household, increase, enumeration*

Abstract: In 1874 the system of the census changed completely. Changes happened in the harmony with the Joseph II's reforms. For the first time in Hungary's history, the noble population was part of the enumeration therefore, this was the first "modern" population census. At the same time, not only the target population but the whole content, method and practice of the census changed entirely. Civil authorities counted the inhabitants in parallel with military ones settlement by settlement and household by household. In the course of the registration each household has got an own sheet containing data of household members: name, age (only in the case of males), qualification (position in the household, socio-professional status, stature and other physical character in the case of males etc.). At the same time, enumerators had to classify people into prescribed categories relating to sex, marital status, some socio-professional categories, indicating the character of their stay and the permanent absence of the household members. For females, only their marital status and foreign status had to be signed. Special sheet, much simpler household, contained the data of Israelite population.

For Satu Mare county, the population census from 1784-87, counted the distribution of the inhabitants in the four regions of the county, in the urban or rural localities, the number of males, females and children, the religions, the activities and so on. The data of 1784-87 census proved an increase of the population unto the last enumeration. This fact is a consequence of the improvement of the life standard, of the passing through the calamities and military conflicts, but also of the colonization which were organized by the local nobles during the first part of the 18th century.

*
*   *

Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, asistăm la o îmbunătățire continuă a conținutului documentelor demografice, în sensul efectuării de recensăminte mai ample, moderne. Cifrele furnizate de documentele demografice trebuie însă analizate cu atenție deoarece ele cuprind destul de multe informații și aprecieri subiective, mai ales când dorim să analizăm compoziția națională a populației care nu este urmărită în mod direct în cadrul recensămintelor sau conscripțiilor oficiale. Din analiza izvoarelor cunoscute se desprinde faptul că în perioada 1784-1850 asistăm la o creștere neîntreruptă a numărului populației, deși s-au înregistrat pierderi de vieți omenești provocate de războaiele purtate împotriva Franței de către Imperiul Habsburgic, dese epidemii și mai târziu de revoluția de la 1848-1849.

Această creștere demografică se datorează și politiciii populaționiste duse de autoritățile de la Viena, care s-a manifestat în două ipostaze: prin stabilirea regimului demografic, în general (implementarea unei legislații care să urmărească și să controleze diferitele fenomene demografice), a populației băștinașe și prin colonizarea unor populații din teritoriile germanice, din alte țări

ale Coroanei sau din provincii învecinate. Procesul de colonizare s-a realizat fie sub coordonarea nobililor (de exemplu în comitatul Satu Mare, contele Károlyi Sándor a adus coloniști șvabi din zona de sud a Germaniei), fie sub coordonarea directă a Vienei (de exemplu regiunea Banatului).

În concepția împăratului Iosif al II-lea, populaționismul presupunea creșterea numărului supușilor, stabilizarea acestora, dar și ridicarea calitativă a populației prin creșterea bunăstării economice, ridicarea nivelului intelectual prin instrucție, dezvoltarea sistemului religios și a moralității prin educație, îmbunătățirea asistenței sociale, a locuinței, hranei, îmbrăcăminte, a igienei individuale și sociale.

Legislația populaționistă a adăugat și o serie de prevederi care să favorizeze căsătoria, să reducă divorțul, adulterul, imoralitatea, să preîntâmpine sau să limiteze consecințele dezastelor ale epidemiilor, ale îndelungatelor perioade de foamete¹. S-a avut în vedere și luarea unor măsuri cu privire la acordarea cetățeniei (decretul din 3 februarie 1786), interzicerea emigrărilor (decretul nr. 5.518 din 2 aprilie 1787), stabilizarea vagabonzilor și cerșetorilor (decretul din 14 februarie 1788), amnistia fugarilor din țară (decretul din 20 ianuarie 1768).

S-a acordat o atenție deosebită și legislației cu caracter profilactic, menită să prevină și să combată epidemiile care aveau efecte negative în plan demografic, instituindu-se un sistem modern de carantină de-a lungul granițelor.

S-au elaborat reguli și proceduri de evidență mai strictă a populației, au fost precizate obligațiile preoților în materie de stare civilă și evidență. Cea mai importantă inițiativă în acest sens a fost organizarea primului recensământ modern al Ungariei, realizat între 1784-1787, ca urmare a decretului nr. 7.868 din 16 iulie 1784.

Recensământul iosefin - caracteristici

Sistemul de organizare a numărătoareii populației s-a modificat complet în 1784. Schimbările au avut loc în contextul reformelor realizate de Iosif al II-lea care a încercat integrarea Ungariei în cadrul monarhiei austriece. În locul unei înregistrări separate a populației din Ungaria, sistemul austriac s-a adaptat la condițiile din această regiune. S-a realizat și recensarea populației nobiliare, motiv pentru care recensământul din 1784-87 a reprezentat primul recensământ "modern" al populației din istoria acestei țări. În același timp s-a modificat nu doar populația vizată, ci și întregul conținut, metoda și punerea în practică a înregistrărilor. Așa cum sistemul conscripțiilor militare adaptat pentru Provinciile Coroanei Austriece s-a extins în anii 1770 și în Ungaria, și recensământul a început să servească și în Ungaria scopurilor militare. Autoritățile năzuiau ca și recensămintele generale ale populației să scoată în evidență numărul și distribuția regională a bărbaților de vârstă recrutării. S-au numărat locuitorii în paralel cu militarii, luând localitate cu localitate, gospodărie cu gospodărie. În cursul înregistrărilor, fiecare gospodărie a avut tabelul propriu conținând date despre membrii ei: nume, vârstă (numai în cazul persoanelor de sex masculin), calificarea (poziția în gospodărie, statutul social, statura și alte trăsături fizice ale persoanelor de sex masculin etc.)². În același timp, enumerările trebuiau să clasifice persoanele în categoriile bine stabilite în funcție de sex, statutul material, socio-profesional, indicând caracterul poziției lor (localnici sau străini) și lipsa permanentă a capului gospodăriei. În ceea ce privește femeile se înregistra numai statutul lor material și cel de străină. Tabelele pentru evrei erau și mai simple. Centralizând tabelele pe gospodării, recensatorii au realizat „Populationsbücher” (cărți de populație) ale fiecărei localități. Un exemplar al acestora trebuia să rămână în localitatea respectivă, pentru a putea fi completat cu modificările care vor apărea în viitor (nașteri, decese sau migrație). Pe baza acestor cărți ale populației, informațiile non-nominative ale așezărilor au fost

¹ Nicolae Bocșan, *Populaționismul în politica reformistă a Habsburgilor în Banat în secolul al XVIII-lea*, în Sorina Bolovan, Ioan Bolovan (coord.) "Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între secolele XVI-XX", Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane-Fundația Culturală Română, 1995, p. 81.

² Őri Péter, Pakot Levente, *Census and census-like material preserved in the archives of Hungary, Slovakia and Transylvania (Romania), 18-19th centuries*, MPIDR Working Paper Wp 2011-020, December 2011, p. 10.

prelucrate pentru fiecare gospodărie, ele fiind apoi centralizate la nivel regional și național.

În același timp, la nivel regional și național, autoritățile militare și-au făcut statisticile lor pentru organizarea recrutărilor din fiecare regiune. Astfel, pe baza recensământului populației, înregistrarea continuă a acestora ar fi putut ajuta, cel puțin teoretic, atât la urmărirea evoluției numărului de bărbați care puteau fi recrutați, cât și a migrației acestora. După ce s-au înregistrat toate modificările dintr-un an, o revizuire ar putea verifica și modifica cărțile de populație, astfel încât cărțile militare și civile ale populației să fie aduse la zi.

Noul sistem a trebuit să fie impus în Ungaria cu sprijinul forței militare. Recensământul de bază a fost desfășurat între 1784-85. Majoritatea tabelelor de gospodărie au fost distruse sau pierdute, păstrându-se doar o parte a centralizărilor regionale sau a unor așezări. În ciuda tuturor problemelor apărute, recensământul a acordat o atenție deosebită numărului populației, al gospodăriilor, statutului material etc. Cu toate acestea întregul recensământ a fost pentru Ungaria un mare eșec. În primul rând, după 1787, munca la înregistrare s-a oprit pe măsură ce situația politică a devenit tot mai complicată. În al doilea rând nu se cunoaște exact modul cum funcționa sistemul, existând o mulțime de dovezi cum că el nu a funcționat așa cum a fost imaginat și prevăzut. Autoritățile militare și civile nu au cooperat așa de bine precum s-a dorit, datele lor nu coincideau, iar schimbările de la nivelul populației nu au fost înregistrate în mod continuu, mai ales în orașele mai mari. Există numeroase liste care indică schimbările de populație la nivelul așezărilor (naștere, deces, migrația populației), care dovedesc că modificările demografice au fost înregistrate separat față de cărțile de populație care au fost completate doar o dată sau de două ori pe an, în cursul revizuirii³.

Putem concluziona că listele întocmite separat sunt cele pe care ne putem baza și pe care se bazau autoritățile în acea perioadă. Aici erau trecute și tabele cu mărimea gospodăriei, limitele ei, poziția ei, vârsta etc. Probabil, înregistrarea schimbărilor a funcționat mai mult sau mai puțin bine, dar clasificarea persoanelor care se putea schimba în urma mai multor evenimente (îmbătrânire, căsătorie, migrație, deces al capului de familie, mobilitatea socială etc.) era un lucru foarte problematic.

Cadrul geografic al comitatului Satu Mare

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, comitatul Satu Mare avea o suprafață de 5.852 km², întinzându-se de la localitatea Curtuișeni, astăzi în județul Bihor, până la Baia Sprie, de la Tisa până la Munții Codrului. Din punct de vedere administrativ-teritorial, era împărțit în patru plase: plasa Crasna, plasa Nyír, plasa Szamos și plasa Baia Mare.

Cadrul natural al regiunii era complet diferit față de cel de astăzi. Suprafețe întinse erau acoperite de păduri, iar în partea de nord-vest a localităților din regiunea Careiului se întindea mlaștina Ecedea care a reprezentat principala sursă de viață pentru localitățile dezvoltate în jurul ei.

Câmpia fertilă, dar și resursele minerale din zona Băii Mari și a munților Oaș au favorizat dezvoltarea așezărilor umane și creșterea densității populației în aceste regiuni.

Relieful variat caracterizat de pășuni fertile, regiuni montane bogate în zăcămintele minerale au făcut ca locuitorii comitatului să poată activa în mai multe domenii ale economiei. Astfel, în zona de câmpie oamenii se ocupau cu agricultura. Se semăna în sistem trienal. Grâul și secara se cultivau cam în aceeași cantitate. Primăvara se mai cultiva și ovăzul, puțin orz și legume pentru alimentație (mazăre, linte). Se mai semăna hrișcă, alac, mei și grâu de primăvară. Acestea din urmă au fost semănate, de obicei în anii când apa rămasă după topirea zăpezii s-au retras târziu de pe pământul cultivat. Porumbul era cultivat în special în grădini sau în zonele delimitate pentru acest scop, fiind folosit pentru hrană și, în lipsa pădurilor de stejar, pentru creșterea porcilor. Au existat livezi întinse, unde erau plantați pruni, meri sau peri. Din perele și merele sălbatice s-a făcut oțet, din corn s-a făcut gem, iar din mure sirop. O bună parte din bu-

³ *Ibidem*, p. 11.

nurile necesare vieții s-au cules din zona hotarului, precum ciupercile folosite pentru consumul imediat sau pentru uscat. În zonele în care exista puțin pământ arabil, acesta întinzându-se doar pe valea pâraielor aflate în imediata apropiere a localităților, locuitorii se ocupau cu creșterea animalelor: oi, bovine, porcine etc. În regiunile bogate în zăcămintele minerale, Munții Oaș sau împrejurimile Băii Mari, ocupația principală era aceea a mineritului. Pentru zona Oașului, documentele arhivistice care vorbesc despre exploatarea minereurilor sunt relativ recente, date doar din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cel mai mare interes s-a manifestat față de metalele prețioase: aurul și argintul și, implicit, față de plumb și cositor, metalele însoțitoare din această zonă.

Caracteristici ale populației din comitatul Satu Mare după recensământul de la 1784-87

Potrivit datelor recensământului de la 1784, comitatul Satu Mare avea 5.852 km², 3 orașe libere regale (Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie), 16 târguri (Medieșu Aurit, Fehérgyarmat, Jánk, Csenger, Arduș, Ardușat, Mada, Mátészalka, Carei, Ecsed, Matolcs, Tarpa, Szyér Seini), 245 de sate și 13 cătune, iar densitatea populației era de 26 de locuitori pe km².

Tabel nr.1 - Împărțirea politică și după așezări a comitatului Satu Mare în timpul lui Iosif al II-lea⁴

Comitat	Suprafața Km ²	Orașe		Târg	Sate	Total	Cătune	Locuitori pe km ²	
		Libere regale	Altele					În general	Fără orașe
Satu Mare	5.852	3	0	16	245	264	13	26	25

Majoritatea așezărilor, prin acestea înțelegând târguri și sate, se încadrau între 500 și 1.000 de locuitori. Două localități depășesc acest interval, una dintre ele având peste 3.000 de locuitori, iar alta în jur de 10.000 de locuitori.

Tabel nr.2 - Împărțirea comunelor după mărime în comitatul Satu Mare

Comitatul Satu Mare	Numărul comunităților în care trăiesc atâtea suflete														Numărul total al comunelor
	-100	-200	-300	-500	-1000	-2000	-3000	-4000	-5000	-10.000	-15.000	-20.000	-25.000	Total	
	2	33	53	74	82	15	1	0	0	1	0	0	0	261	

De-a lungul secolului al XVIII-lea, în ciuda tuturor factorilor care au influențat în mod negativ evoluția ascendentă a populației (conflicte militare, calamități naturale, epidemii, foamete), populația comitatului Satu Mare a crescut în mod considerabil. Acest spor demografic s-a realizat cu toate că regiunea Sătmăruului a suferit în această perioadă de o cumplită foamete care s-a manifestat cu o intensitate deosebită între anii 1785-1787. Ca urmare a unei ierni prelungite și foarte grele, recoltele au fost compromise, îngreunând viața locuitorilor din aceste locuri. În perioada noiembrie 1786-noiembrie 1787, în comitatele Maramureș, Satu Mare și Bihor, foamea face 11.867 de victime⁵.

⁴ Thirring Gustav, *Magyarország népessége II. József Korában*, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1938, p. 17.

⁵ Toader Nicoară, *Variații climatice și mentalități colective în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea (1700-1830)*, în "Satu Mare, Studii și comunicări", VII-VIII, Satu Mare, 1986-1987, p. 260.

Trebuie să precizăm faptul că din punct de vedere climatic, secolul al XVIII-lea reprezintă o perioadă distinctă în istoria Europei. Situat în faza de apogeu a „miciei ere glaciare” (cum este cunoscut intervalul cuprins între 1640-1850 în limbajul specialiștilor în climatologie istorică), evoluția sa climatică a cunoscut numeroase ierni aspre și prelungite, caracterizate de temperaturi scăzute, urmate apoi de perioade lungi de secetă.

Prin căderile mari de zăpadă și prin gerul excesiv, iernile reprezentau un pericol pentru viața oamenilor și a mijloacele lor de existență. Aceste perioade aduceau cu ele epuizarea rezervelor de hrană, iar frigul pătrunzător slăbea rezistența organismului, aducându-l într-o situație limită, din punct de vedere fizic și psihologic.

Însă, în ciuda vicisitudinilor, populația comitatului Satu Mare crește constant. Astfel, în 1850 numărul ei este de 238.003 locuitori, iar în 1910 de 396.632 persoane. Această evoluție ascendentă se datorează și îmbunătățirii condițiilor de viață și de muncă, a tuturor avantajelor aduse de dezvoltarea tehnică și științifică înregistrată de-a lungul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Tabel nr. 3. - Populația existentă⁶

Comitat (cu orașele libere regale)	1720	1787	1850	1910
Satu Mare	47.694	150.543	238.003	396.632

Din punct de vedere confesional, populația comitatului Satu Mare se împărțea în 5 mari comunități: catolici (romano-catolici și greco-catolici), reformați, evangheliști, ortodocși și evrei. Se observă faptul că în numărătoarea populației catolice nu s-a făcut diferență de rit, romano și greco-catolicii fiind încadrați în aceeași grupă, cea de catolici, astfel fără a consulta și alte surse, nu ne putem da seama cu exactitate de numărul credincioșilor catolici de rit latin sau oriental. Cert este însă faptul că numărul lor este predominant în cadrul populației comitatului Satu Mare. Ei sunt urmați de comunitatea reformată și apoi de către evrei. La polul opus se plasează credincioșii ortodocși care, în această regiune, se află în număr foarte mic.

În ceea ce privește împărțirea populației din orașele libere regale pe confesiuni, în orașul Satu Mare, care avea și cel mai mare număr de locuitori, comunitatea reformată era cea mai mare din punct de vedere numeric. În Baia Sprie, oraș cu cea mai redusă populație, dominanți erau catolicii. Aceeași situație se întâlnește și în Baia Mare, unde se remarcă și un număr relativ mare de evangheliști, 190 de credincioși din 450 câți au fost recenzați în întreg comitatul Satu Mare.

Tabel nr. 4 - Împărțirea populației pe religii calculată pentru anul 1787 pe baza rezultatelor recenzărilor din 1782 și 1804⁷

Comitat Orașe	Populație totală	Dintre care				
		Romano și Greco- catolici	Evangheliști	Reformați	Ortodocși	Evrei
Satu Mare (comitat)	134.559	95.230	450	36.300	10	2.569
Satu Mare (oraș)	8.209	2.145	80	5.980	0	4

⁶ Thirring Gustav, *Magyarország...*, p. 35.

⁷ *Ibidem*, p. 46.

Baia Mare	3.882	2.392	190	1.300	0	0
Baia Sprie	3.819	2.584	35	1.200	0	0

Unul dintre punctele negative ale recensământului iosefin este acela că populația nu a fost recenzată și din punct de vedere etnic. Pornind de la confesiune este foarte dificil să realizăm o astfel de împărțire a locuitorilor comitatului Satu Mare. Putem afirma că populația reformată era, în general, de etnie maghiară, evangheliștii erau reprezentați de populație germană, greco-catolicii erau fie români, fie ruteni, iar romano-catolicii se împărțeau între maghiari, germani și slovaci. La toate aceste grupuri etnice se mai adaugă și evreii care erau concentrați, în general, în zona rurală, doar patru dintre ei locuind în orașul Satu Mare la data realizării recensământului aflat în atenția noastră.

De-a lungul secolului al XVIII-lea, populația evreiască avea un statut aparte față de cea creștină. Maria Tereza a fost ultimul monarh din Europa secolului al XVIII-lea care i-a mai persecutat activ pe evrei. Toți cei care au locuit în Boemia au fost alungați în anul 1775, iar în 1777, ea le-a interzis evreilor să locuiască în Viena, motivând că sunt o rasă diferită care complota să îi transforme pe austrieci în cerșetori⁸. Urcarea pe tron a lui Iosif al II-lea a schimbat orientarea politică față de populația evreiască, noul suveran dorind elaborarea unor soluții care să îi integreze pe evrei în cadrul societății Imperiului Habsburgic. Scopul lui era acela de a-i transforma în cetățeni supuși, utili, plătitori de taxe și impozite, care să fie asimilați treptat din punct de vedere cultural.

Modalitatea concretă a aplicării unor astfel de percepțe, în cazul problemei evreiești, a fost adoptarea edictelor de toleranță pentru majoritatea provinciilor din imperiu. Actul emis pe data de 31 martie 1783, sub titlul *Systematica gentis Judaicae Regulatio*, pentru evreii din Ungaria și-a exercitat influența și asupra statutului evreilor din părțile apusene ale Transilvaniei, respectiv din Banat, deschizându-se accesul la locuirea în toate regiunile țării, cu excepția celor miniere, la învățarea și practicarea tuturor meseriilor, la primirea în bresle, la arendarea pământului cultivat în regie proprie, înlăturându-se și semnele distinctive umilitoare⁹.

S-a permis evreilor să frecventeze școlile publice, de toate gradele, cu dreptul de a fi tratați la fel cu elevii sau studenții creștini. De asemenea, s-a creat posibilitatea de a-și înființa propriul sistem școlar, care să fie susținut financiar de către comunitățile evreiești. Elevii de aici puteau studia după manuale similare cu cele din școlile de stat, având ca element specific doar predarea religiei iudaice.

În plan economic s-au respins propunerile locale privind limitarea fierberii rachiului de către evrei, a accesului acestora la comerțul cu cereale și la practicarea comerțului ambulant, considerându-se că aceste ocupații permit punerea în valoare a produselor proprietarilor de domenii. S-a interzis încasarea de taxe de căsătorie de la evrei pentru a acoperi obligațiile restante față de stăpânii de pământ. S-a acordat evreilor dreptul de a lucra duminică și în perioada sărbătorilor creștine. S-a interzis apoi, sub pedepse drastice, botezarea de către moașe a copiilor evrei la naștere, ei având posibilitatea de a-și schimba apartenența confesională doar la vârsta de 18 ani¹⁰.

În comitatul Satu Mare, contele Károlyi Sándor a solicitat Curții de la Viena aprobarea de a aduce și de a așeza populație evreiască pe teritoriul comitatului. Consiliul Regal Locumtenențial aprobă planurile contelui cu observația ca autoritățile comitatense să aibă un

⁸ Remus Câmpeanu, Anca Câmpian, Varga Attila, Greta Monica Miron, Mirela Popa Andrei, Anton E. Dörner, *În spiritul Europei moderne. Administrația și confesiunile din Transilvania în perioada reformismului terezian și iosefin (1740-1790)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2009, p. 16.

⁹ *Ibidem*, p. 55.

¹⁰ *Ibidem*, p. 56.

tablou exact al tuturor celor așezați în teritoriul lor. Astfel, începând cu 1725, pe teritoriul comitatului începe o colonizare organizată, evreii fiind așezați în jurul localităților Carei și Arduș. Informațiile statistice arată că în anii 1720-1721 locuiau deja în comitat 112 evrei, ceea ce reprezintă un procent de 0,27% din totalul populației comitatului. Cu unii dintre aceștia Károlyi Sándor încheie, în 1723, un contract privind drepturile și obligațiile lor pe domeniile sale, act reînnoit apoi ulterior¹¹.

În perioada recensământului iosefin, pe teritoriul comitatului Satu Mare trăiau 2.569 de evrei, dintre care 1.318 erau bărbați și 1.251 femei. Numărul populației creștine era de 131.990 persoane, dintre care 67.610 bărbați și 64.380 femei. Observăm astfel că 1,91 de evrei revin la 100 de locuitori ai comitatului aflat în atenția noastră. Dintre orașele libere regale, doar în Satu Mare locuiau 4 evrei, 2 bărbați și două femei. Restul populației evreiești era concentrată în mediul rural.

În general, evreii din această regiune se ocupau cu arendășia, micul comerț, fierberea rachiului, cârciumăritul și, mai rar, cu agricultura. Își comercializau singuri produsele, efectuând transporturi de mărfuri chiar și în zone mai îndepărtate ale Ungariei, Poloniei sau Moraviei.

Tabel nr. 5 – Împărțirea populației în funcție de sex¹²

Comitat Oraș	Populație creștină			Evrei			Total			Nr evrei la 100 loc	Numărul de femei la 1000 de bărbați		
	Bărbați	Femei	total	b	F	total	b	f	total		Creștini	Evrei	Total
Satu Mare (comitat)	67.610	64.380	131.990	1.318	1.251	2.569	68.928	65.631	134.559	1,91	952	949	952
Satu Mare (oraș)	4.023	4.182	8.205	2	2	4	4.025	4.184	8.209	0,05	1.039	0	1.039
Baia Mare	1.919	1.963	3.882	0	0	0	1.919	1.963	3.882	0	1.023	0	1.023
Baia Sprie	1.894	1.925	3.819	0	0	0	1.894	1.925	3.819	0	1.016	0	1.016

Așa cum am precizat și în rândurile de mai sus, recensământul organizat de Iosif al II-lea reprezintă primul recensământ în care a fost numărată și populația nobiliară, fiind astfel considerat primul recensământ modern, organizat pe teritoriul Ungariei.

¹¹ Anton E Dörner, *Evreii din Comitatul Satu Mare în veacul al XVIII-lea*, în Hans Gehl, Viorel Ciubotă "Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent", Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1999, p. 135.

¹² Thirring Gustav, *Magyarország...*, p. 127.

Tabel nr. 6 - Împărțirea populației nobile după localități în 1787¹³

Comitat	Comune		Populația localităților în care trăiau nobili bărbați						Numărul total al bărbaților nobili
	Total	În care trăiesc nobili	100	200	300	400	500	Mai mult de 500	
Satu Mare	261	212	188	17	6	0	0	1	9.549

Numărătoarea nobililor era legată de dorința de a avea o statistică exactă a persoanelor scutite de taxe și impozite. În fruntea listei scutiților stătea nobilimea stăpână de pământ și de iobagi. Neimpozabilitatea e unul din privilegiile sale fundamentale. Era scutit nu numai nobilul în persoană, ci și pământul nobiliar. Darea o plăteau supușii săi după pământul iobăgesc din cadrul moșiei sale. Nu era scutită însă nobilimea mică, de o sesie, fără iobagi.

Această prevedere de recensare și a persoanelor nobiliare s-a izbit de numeroase împotriviri, motiv pentru care recensământul s-a desfășurat cu sprijinul armatei, iar după moartea lui Iosif al II-lea multe dintre documentele completate în cadrul acestei acțiuni au fost distruse.

De taxe mai era scutit și personalul bisericesc: preoții, călugării, diferiți oameni în serviciul bisericii sau clerul. Erau scutiți și profesorii și învățătorii, aparatul funcționăresc sau alți angajați ai comitatului, scaunului, districtului, al tuturor oficiilor de sus până jos, aparatul domenal, diferiți slujbași ai stăpânului sau oameni în serviciul lui, de la provizor până la păstor, prin legi și obiceiuri sau prin arbitrariul stăpânului. Era scutit și aparatul satului, jude, jurați, paznicul de câmp, de pădure, păstorul satului. Scutiți sub motivul incapacității de plată erau și văduvele, bătrânii, săracii, cerșetorii, infirmii, bolnavii¹⁴.

Acesta este motivul pentru care autoritățile de la Viena au manifestat o atenție deosebită față de aceste categorii sociale, au emis o serie de legi sau decrete care să le reglementeze statutul, dorind să aibă o situație clară a numărului și locației lor.

Aceasta a fost rațiunea care a stat și la baza recensării preoțimii din întreaga Ungarie. În comitatul Satu Mare s-a numărat un total de 256 de preoți. În majoritatea localităților exista un singur preot. Acolo unde numărul acestora era mai mare, cu siguranță conviețuiau mai multe confesiuni religioase. Dintre cele 261 de localități rurale din comitat, în 62 nu exista preot, iar în 36 slujeau 2 preoți.

Tabel nr. 7 - Împărțirea preoțimii pe comunități¹⁵

Tara Regiune comitat	Comune		Dintre astea au fost în comune cu preot								Comune fără preot	Număr total de preoți
	Număr total	Numărul în care au fost preoții	1	2	3	4	5	6-10	11-20	Mai mult de 20		
			Preoți									
Satu Mare	261	199	159	36	1	1	0	1	1	0	62	256

Trebuie precizat faptul că, în secolul al XVIII-lea, preotul reprezenta o persoană extrem de importantă, care asigura coeziunea comunității. În climatul spiritual al lumii rurale, religia ocupa un loc central. Într-o măsură mai mare sau mai mică decât formele politice, ea asigura unitatea comunității deoarece stătea la baza tradițiilor și credințelor populare. Explicarea creștină a lumii într-o formă simplă determina gândirea țăranului despre evenimentele majore

¹³ *Ibidem*, p. 59.

¹⁴ David Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 9.

¹⁵ Thirring Gustav, *Magyarország...*, p. 62.

ale vieții: nașterea și moartea. Biserica și sfinții săi reprezentau pentru oamenii simpli un sprijin constant. În momentele grele (foamete, calamități naturale, conflicte militare) se organizau slujbe, procesiuni menite să îi ajute să depășească greutățile. În toate aceste momente era prezent preotul. El era acela care boteza noii născuți, care cununa tinerii, care înmormânta morții. El era prezent în cele mai importante momente ale vieții oamenilor și a întregii comunități. Conștiente de această realitate, autoritățile politice, dar și cele ecleziastice au încercat să reglementeze cât mai eficient activitatea acestuia. Astfel, au fost precizate obligațiile preoților în materie de stare civilă și evidență. Pentru îmbunătățirea statisticii populației, în 1778 curtea vieneză a ordonat instituirea registrelor matricole ca evidențe de stare civilă (căsătorie, naștere, deces), introduse cu începere din 1779. Decretul pentru instituirea registrelor matricole datează de la sfârșitul anului 1778. În același timp cu registrele matricole se introduc și protocoalele de circulare, cele mai vechi datând din 1780. Însă deficiențele constatate de autoritățile laice sau bisericești în consemnarea regulată a evidenței de stare civilă au impus revenirea cu noi precizări în acest sens: prin decretul din 22 februarie 1787 sau prin circularele bisericești¹⁶.

Alături de preot, în cadrul comunității, o altă persoană importantă era învățătorul. La 1772, în comitatul Satu Mare erau 182 de dascăli. Majoritatea școlilor (149) puteau întreține doar un învățător, 15 școli având 2 învățători. Salariul acestuia era asigurat fie de biserică, fie de comunitate sau de nobilul din acea regiune. În consecință, doar nobilii mai înstăriți sau comunitățile mai mari și mai bogate puteau întreține mai mulți dascăli într-o școală. Un alt criteriu era legat de numărul elevilor care frecventau școala. În funcție de acesta și de puterea financiară a nobilului sau a comunității, erau aduși în școală mai mulți învățători.

Tabel nr. 8 - Distribuția învățătorilor în 1772¹⁷

Comitat	Numărul comunelor		Numărul învățătorilor 1	Școlile care susțineau				
	Total	Cu învățător		2	3	4	5	
				profesori				
Satu Mare	255	165	182	149	15	1	0	0

De cele mai multe ori, în zonele rurale cunoștințele învățătorilor erau destul de limitate, reducându-se doar la noțiuni generale de scris și citit. Existau însă și dascăli care aveau studii temeinice realizate la școli de elită, însă numărul acestora era destul de redus. Trebuie subliniat faptul că pentru omul simplu, gimnaziul sau colegiul reprezenta o posibilitate mare de propulsare spre categorii sociale superioare, spre o pătură funcționarească, clericală, didactică sau militară care în lumea rurală constituia o elită. Absolvenții de gimnazii sau colegii erau o elită și pentru zona urbană, dat fiind faptul că la sfârșitul secolului al XVIII-lea reformele realizate de Iosif al II-lea au redus numărul universităților din imperiu.

Așa cum am arătat și în rândurile de mai sus, autoritățile habsburghice au acordat o atenție deosebită vieții de familie și căsătoriei. În acest sens au fost emise mai multe reglementări care urmăreau și realizarea unor statistici cât mai exacte în ceea ce privește numărul căsătoriilor celebrate, a divorțurilor și a văduvilor. În anul 1787, în comitatul Satu Mare, potrivit informațiilor recensământului organizat în această perioadă existau 25.127 de persoane creștine căsătorite și 42.483 de văduvi și necăsătoriți. Numărul evreilor căsătoriți era de 490, iar al văduvilor și necăsătoriților de această confesiune era de 828. Dintre orașele libere regale, Satu Mare, pentru că el avea și cel mai mare număr de locuitori, ocupă primul loc în ceea ce privește numărul căsătoriților creștini, și anume 1.644 de bărbați.

¹⁶ Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 82.

¹⁷ Thirring Gustav, *Magyarország...*, p. 67.

Tabel nr. 9 - Populația masculină cu evidențierea situației familiale 1787¹⁸

Comitat Oraș	Populație creștină			Evrei			Total bărbați			Numărul de bărbați căsătoriți la 100 de bărbați		
	Căsătorit	Necăsătorit Văduv	total	Căsătorit	Necăsătorit Văduv	total	Căsătorit	Necăsătorit Văduv	total	Creștini	evrei	total
Satu Mare (comitat)	25.127	42.483	67.610	490	828	1.318	25.617	43.311	68.928	37,2	37,2	37,2
Satu Mare (oraș)	1.644	2.379	4.023	1	1	2	1.645	2.380	4.025	40,9	0	40,9
Baia Mare	740	1.179	1.919	0	0	0	740	1.179	1.919	38,5	0	38,5
Baia Sprie	777	1.117	1.894	0	0	0	777	1.117	1.894	41,0	0	41,0

Tabel. nr. 10 - P138 Situația emigranților și imigranților 1787¹⁹

Comitat Oraș	Emigrați				Străini / imigranți					
	În țară	În afara țării	În loc necunoscut	Total	Din țară	Din foste provincii austriece ereditare		Din alte țări		Total
						b	f	b	d	
Satu Mare (comitat)	217	114	228	559	245	265	21	11	2	544
Satu Mare (oraș)	30	25	14	69	76	21	0	0	0	97
Baia Mare	12	13	21	46	15	46	14	0	0	75
Baia Sprie	13	5	20	38	17	48	5	0	0	70

La fel ca și în alte intervale de timp, și secolul al XVIII-lea a fost marcat de mari mișcări de populație: colonizări, migrări, imigrări etc., oamenii căutând regiuni cu condiții de viață mai bune, un nivel de trai mai ridicat. Numărul mare de persoane care emigrau dintr-o regiune în alta a Imperiului Habsburgic sau chiar în interiorul acestuia au determinat autoritățile austriece să recurgă la o serie de măsuri drastice în această privință. Astfel, prin decretul nr. 5.518 din 2 aprilie 1787 s-a legiferat interzicerea emigrărilor.

Un efort deosebit a fost desfășurat și în ceea ce privește realizarea unor statistici cu privire la numărul emigranților și imigranților din cadrul Imperiului Habsburgic. În cadrul recensământului iosefin au existat rubrici alocate acestei probleme, recenzorii adunând informații cât mai precise pe această temă. Astfel, aflăm că în 1787, din comitatul Satu Mare au emigrat 559 de persoane, dintre care 217 pe teritoriul Ungariei, 114 în afara acestei țări, iar 228 au emigrat în "loc necunoscut" (aceasta însemnând că cel intervievat nu putea să precizeze zona în care a plecat persoana în cauză).

Fenomenele de emigrare – imigrare au fost oarecum în balanță, numărul celor emigrați nefiind cu mult mai mare decât al imigranților, aceștia fiind în 1787 în număr de 544. Majoritatea lor au venit din foste provincii austriece ereditare și au fost în majoritate covârșitoare de sex masculin.

¹⁸ *Ibidem*, p. 130.¹⁹ *Ibidem*, p. 138.

Tabel nr. 11 - Bărbați creștini după stare sociala și ocupaționala 1787¹

Comitat/ oraș	Preoi	Nobili	Funcționari	Cetățeni și meșteșugari	Țărani	Cetățeni și țărani - moștenitori	Jelari	Soldați Lăsați la vatră	Folosite pentru alte necesități ale statului	Copii		Număr total bărbați	Copii									
										1-12	13-17		Preoi	Nobili	Funcționari	Cetățeni și meșteșugari	Țărani	Cetățeni și țărani - moștenitori	Jelari	Buni pentru alte necesități ale statului	1-12	13-17
Satu Mare (comitat)	284	9.549	39	293	9.147	7.933	14.722	63	3.154	17.681	4.745	67.610	0,4	14,1	0,0	0,4	13,5	11,9	21,7	4,7	26,2	7,0
Satu Mare (oraș)	5	178	1	781	0	601	1.025	6	82	1.54	290	4.023	0,1	4,4	0,0	19,4	0	14,9	25,5	2,4	26,1	7,1
Baia Mare	19	62	27	316	0	225	604	2	119	435	110	1.919	1,1	3,2	1,4	16,5	0	11,7	31,5	6,2	22,6	5,7
Baia Sprie	4	26	26	295	0	213	656	2	109	443	120	1.894	0,2	1,3	1,3	15,6	0	11,3	34,7	5,7	23,4	6,4

---

¹ *Ibidem*, p. 132.

Potrivit datelor oficiale ale vremii, la 1787, în comitatul Satu Mare s-au recenat 14.722 jeleri, care reprezentau, în rândul populației creștine, categoria socială și ocupațională cu cel mai mare număr de membrii, urmați la distanță destul de mare de către nobili și țărani liberi. Ar trebui Funcționarii reprezentau grupul social și ocupațional cu cel mai mic număr de membrii la nivelul întregului comitat (39).

Concluzii

Reformele inițiate de Iosif al II-lea au vizat și aspectele demografice ale Imperiului Habsburgic. Prin măsurile luate, împăratul dorea crearea unui cadru legislativ care să permită creșterea numărului populației, îmbunătățirea nivelului de trai, a sistemului de asistență socială, a hranei, a locuinței, îmbrăcăminte, igienei, dezvoltarea sistemului religios, creșterea moralității prin educație.

Pentru a avea o imagine cât mai fidelă asupra situației demografice din diferite provincii ale monarhiei, în 1784-87 s-a organizat un amplu recensământ care, pentru spațiul Ungariei și al Transilvaniei, este considerat primul recensământ modern pentru că, pentru prima dată, a fost recenată și populația nobiliară, populație scutită de taxe. În aplicarea sa recensământul a întâmpinat numeroase piedici, fiind astfel necesar ajutorul armatei. Împotrivirea populației față de această recenzie este demonstrată și de faptul că după moartea împăratului majoritatea documentelor completate cu ocazia acestui recensământ au fost distruse, astăzi păstrându-se puține informații despre modul în care a fost organizat.

În cadrul recensământului, și pentru comitatul Satu Mare s-a urmărit distribuirea populației pe plase, localități rurale și urbane, confesiunea, sexul, vârsta, câți sunt plecați în alte regiuni, câți sunt veniți din alte părți ale imperiului sau din afara acestuia, ocupația, numărul de gospodării, membrii acestora etc. S-a dorit, de asemenea, să se contureze o situație clară a numărului de bărbați apti pentru mobilizare. S-a făcut o distincție clară între populație creștină și evrei, la recenzarea acestora folosindu-se tabele speciale, mult mai simple decât pentru populația creștină.

Astfel, datele adunate în perioada 1784-87 relevă pentru comitatul Satu Mare o creștere substanțială a populației față de perioada ultimei numărări oficiale organizate de autorități. Faptul se datorează, pe de o parte, îmbunătățirii condițiilor de trai, depășirea perioadelor de calamități naturale, cu epidemii și conflicte militare, iar pe de altă parte, colonizărilor de populații pe care nobilii locali le-au realizat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Din analiza datelor se observă predominarea populației catolice (în cadrul recenzării nu s-a făcut diferență de rit). Numărul evreilor este în creștere, însă mult mai mic decât cel al locuitorilor creștini. Școlile, în marea lor majoritate, aveau un singur învățător care era susținut fie de nobilul din regiune, fie de comunitate sau de biserică. În mod firesc, ocupațiile populației sunt determinate de regiunea în care trăiește, în zona de câmpie predominând agricultura, în regiunea mlaștinii Ecedea vânătoarea, pescuitul și împletitul stufului, iar mineritul în zonele montane, bogate în zăcămintele minerale.

Trebuie subliniat însă faptul că cifrele oferite de documentele întocmite cu ocazia recensământului din 1784-87 trebuie interpretate cu atenție deoarece ele cuprind multe informații și aprecieri subiective determinate de realitățile acelei perioade.

Paula Virag

Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
pcvirag@gmail.com

Bibliografie:

- Bocșan, Nicolae, *Populaționismul în politica reformistă a Habsburgilor în Banat în secolul al XVIII-lea*, în Bolovan, Sorina Paula; Bolovan Ioan (coord.), "Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între secolele XVI-XX", Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane-Fundația Culturală Română, 1995.
- Câmpeanu Remus; Câmpian, Anca; Varga Attila, Miron, Greta Monica; Andrei Popa, Mirela; Dörner, E. Anton, *În spiritul Europei moderne. Administrația și confesiunile din Transilvania în perioada reformismului terezian și iosefin (1740-1790)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2009.
- Dörner, E. Anton, *Evreii din Comitatul Satu Mare în veacul al XVIII-lea*, în Gehl, Hans; Ciubotă, Viorel, "Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent", Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1999.
- Öri Péter, Pakot Levente, *Census and census-like material preserved in the archives of Hungary, Slovakia and Transylvania (Romania), 18-19th centuries*, MPIDR Working Paper Wp 2011-020, December 2011.
- Prodan, David, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Nicoară, Toader, *Variații climatice și mentalități colective în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea (1700-1830)*, în "Satu Mare, Studii și comunicări", VII-VIII, Satu Mare, 1986-1987.
- Thirring Gustav, *Magyarország népessége II. József Korában*, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1938.